

До спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, Заслуженого діяча науки і техніки України **Харитонова Євгена Олеговича**, завідувача кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» на дисертацію **Квіт Наталії Михайлівни** на тему: «**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БІОБАНКІВ В УКРАЇНІ**», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність дисертаційного дослідження Н.М. Квіт не викликає сумнівів, оскільки майнові та немайнові відносини, об'єктом яких виступає людський біологічний матеріал і їх приватноправове регулювання знаходяться на піку уваги правової науки, суспільства та держави загалом та потребують уваги законодавця. Аналіз іноземного досвіду та дослідження усіх аспектів правового регулювання відносин у названій сфері – непросте, але вельми перспективне завдання з точки зору як вітчизняних, так і зарубіжних цивілістів. Останнім часом значний інтерес для науковців становлять приватні і публічні засади правового регулювання як особистих немайнових, так і майнових відносин у сфері донарства та іншого незабороненого законом використання людських біологічних матеріалів, а також особливості їх приватноправового регулювання. У зв'язку із цим авторка звернулася до актуальних проблем джерел права як форми фіксації приватноправових норм, здійснивши глибокий аналіз джерел приватноправового регулювання особистих немайнових та майнових відносин, які виникають внаслідок розпорядження суб'єктами біологічним матеріалом та пов'язаними із ним персональними даними.

Здобувачка ґрунтовно дослідила питання поняття та правової природи біобанку як об'єкта цивільних правовідносин, правового режиму людських біологічних/анатомічних матеріалів та не імплантованих ембріонів *invitro*,

правового статусу суб'єктів досліджуваних відносин, особливості приватноправового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у сфері створення та використання біобанків, а також договірне регулювання відносин в обраній для аналізу сфері. Усе це свідчить не лише про актуальність, але і про своєчасність, передбачувану затребуваність і прикладне значення дослідження усього спектру питань приватноправового регулювання відносин у сфері створення та використання біобанків.

Дисертаційне дослідження Н.М. Квіт стане вагомим внеском у вирішенні актуальних питань приватноправового регулювання відносин у сфері створення та використання біобанків, оскільки запропонована дисертанткою концепція комплексного правового регулювання відносин, об'єктом яких є біобанки, зокрема, низка фундаментальних категорій і процесів, норми та практика їх застосування, а також дуже цінний іноземний досвід правового регулювання, які стали предметом уваги дисертантки, дозволяють переглянути та під новим кутом зору оцінити існуючі на сьогодні підходи у приватному праві, що є черговим свідченням актуальності дисертації.

Авторка звернулася передусім до джерел приватноправового регулювання відносин у сфері створення та використання біобанків, здійснивши порівняльний аналіз із правом ЄС і визначила особливості сучасних тенденцій регулювання досліджуваних відносин в Україні, що позитивно вплинуло на рівень теоретичного узагальнення наукової роботи і додало актуальності подальшій деталізації сфери використання біобанків.

В роботі запропоновано нове бачення проблем приватноправового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у сфері створення та використання біобанків, яке дозволило авторці розробити власну концепцію, в якій виокремлено закономірності і взаємозв'язки, які становлять предмет дослідження. Актуальність, корисність і перспективність дисертаційної роботи підкреслюють усі вищезазначені чинники.

Назва роботи гармонійно поєднується із її змістом, положеннями новизни і висновками, створюючи загальне цілісне позитивне враження і є черговим аргументом на користь актуальності дисертаційної роботи.

Проблемам приватноправового регулювання відносин, об'єктом яких виступають біобанки як поєднання біологічного матеріалу та персональних даних у вітчизняній і зарубіжній правовій доктрині приділяється сьогодні недостатньо уваги, хоча деякі правові питання, зокрема у сфері донорства і трансплантації, репродуктивних прав та загалом особистих немайнових прав фізичної особи, пов'язаних зі здоров'ям досліджувалися у цивілістичній науці, але робіт, які б містили комплексний підхід до регулювання питань збору та використання людського біологічного матеріалу та пов'язаних зі здоров'ям персональних, в тому числі генетичних даних, у вітчизняній цивілістиці на рівні монографічного дослідження до цього часу не було.

Авторка враховує практичноувесь спектр вітчизняних та іноземних дисертаційних робіт докторського і кандидатського рівня, об'єднуючи однією ідеєю підбір літературних джерел і згадую їх на с. 25-26 дисертації, у Списку використаних джерел (с. 411 - 454 дисертації), вміло використовуючи їх для підготовки та аргументації власного дослідження. Зокрема, не обійшла увагою дисерантка ряд вітчизняних робіт, серед яких докторські дисертації С. Булеці, А. Герц, І. Сенюті, Р. Стефарчука та ін., а також кандидатські дисертації В. Біленка, К. Воронцової, Е. Грамацького, О. Мостовенко, А. Савицької, О. Сідей, Х. Терешко, О. Чабан та інших науковців. Практично усі роботи українських цивілістів, так само як і наукові доробки зарубіжних авторів з тематики дослідження опрацьовані дисеранткою і вдало використані у роботі. Незважаючи на значний інтерес до медичного права та охоплення науковцями багатьох проблемних питань, комплексного ґрутовного дослідження теоретично – методологічних і практичних аспектів правового регулювання цивільних відносин у сфері створення та використання біобанків, яке провела Н.М. Квіт, до цього часу у вітчизняній цивілістиці не здійснювалось. Дотепер не розроблялась вченими і концепція, яка б дозволила виокремити нові закономірності та взаємозв'язки у відповідному об'єкті дослідження, і яка, як можна пересвідчитись, ознайомившись із змістом дисертації, запропонована у рецензованій роботі.

Можна констатувати, що, попри активне обговорення питань допустимості використання людських біологічних матеріалів, в тому числі у дослідницькій сфері, особливо з огляду на існуючу на сьогодні світову епідемічну ситуацію, до появі дисертації Н.М. Квіт, залишилися недостатньо з'ясованими переваги застосування приватного права до вирішення проблем у сфері створення та використання біобанків, використання диспозитивних і уповноважувальних засобів правового впливу на учасників цих відносин, необхідність дотримання балансу публічного і приватного інтересів в процесі розробки законодавства та ряд інших не менш важливих питань.

Зважаючи на тему роботи, Н.М. Квіт поставила за мету розробку концептуальних положень та загальнотеоретичних зasad, спрямованих на вирішення правових проблем, пов'язаних із створенням та використанням біобанків, відбором біологічних матеріалів, їх зберіганням та використанням з лікувальною чи дослідницькою метою, а також формулювання науково обґрунтованих теоретичних положень та висновків прикладного характеру, спрямованих на подальше удосконалення цивільного законодавства задля підвищення ефективності правового механізму регулювання охорони особистих немайнових прав фізичних осіб – суб'єктів відносин, об'єктом яких виступають їх біологічні матеріали та пов'язані зі здоров'ям персональні дані. (с. 26-27 дисертації).

Для досягнення мети дисертаційного дослідження Н.М. Квіт сформулювала ряд завдань, зокрема, наступні: проаналізувавши наукові та законодавчі підходи, визначити правову природу та зміст поняття «біобанк», провести класифікацію біобанків за критеріями, що мають правове значення; дослідити існуючі в цивілістичній науці підходи до визначення правового режиму біологічних матеріалів людського походження як об'єктів цивільних правовідносин та сформулювати власну концепцію; виокремити особливості правового режиму неімплантованого ембріона *invitro* як об'єкта цивільних правовідносин та визначити межі допустимості його використання з дослідницькою метою; визначити правову природу та зміст поінформованої згоди донора та пробанта як умови передачі біологічного матеріалу до складу

біобанку; визначити зміст та специфіку персональних, в тому числі, генетичних даних як складового елементу біобанку; охарактеризувати та розкрити особливості договору персонального зберігання біологічних матеріалів, визначивши його поняття та правову природу, порядок укладення, зміст, істотні умови, окресливши специфіку підстав його припинення та ряд інших (с. 27 дисертаций).

Використання низки філософських підходів, загальнонаукових і спеціально – юридичних методів та засобів пізнання, логічних прийомів в процесі підготовки дисертації також сприяло поставленій меті, зокрема, автором були застосовані методи і підходи: порівняльно-правовий, догматичний (формально-юридичного), історико-правовий та ряд інших (с. 28 - 29 дисертаций)

Здобувачка чітко і зрозуміло сформулювала об'єкт свого дослідження – суспільні відносини, у сфері створення та використання біобанків (с. 27 дисертаций).

Дисертація Н.М. Квіт тісно пов'язана з відповідними науковими темами, програмами, планами державного рівня, державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки і законодавства, визначеними Верховною Радою України, а також з розробкою основних проблем цивільного права, що здійснюються за науковими програмами, затвердженими Національною академією правових наук України. Окремі теоретичні та практичні аспекти теми дисертації досліджувались у межах науково-дослідної тематики кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2016-2018 роки «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (державний реєстраційний номер: 0116U001703), «Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства» (2019-2021 роки, номер державної реєстрації 0119U002358).

Структура дисертаційного дослідження обумовлена як предметом, так і метою, завданнями дисертації і відображає логічно вибудувану послідовність викладення матеріалу (с. 20 –21 дисертації). Отже, план роботи в цілому

вдалий, логічний, належним чином сформульовані положення, які аналізуються автором. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, які сформовані з 13 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 494 сторінки, при цьому обсяг основної частини роботи складає 389 сторінок. Список використаних джерел налічує 391 найменування і займає 43 сторінки, додатки уміщено на 39 сторінках.

Як висновок, зазначимо, що загальний обсяг і обсяг основного змісту дисертації відповідають рекомендаціям МОН для таких робіт, а розділи та підрозділи дослідження є змістовними і логічно викладеними. У Вступі авторка обґрунтувала актуальність теми свого дослідження, визначивши його мету, завдання, об'єкт і предмет, розкрила основні гіпотези і методи, які були використані під час написання роботи, а також зміст наукових положень, які винесені на захист, надала інформацію про публікації і апробацію результатів дисертаційного дослідження (с. 24 – 40 дисертації).

Розділ 1, присвячений загальній характеристиці зasad правового регулювання створення та використання біобанків в Україні, складається із підрозділу 1.1, в якому проведено аналіз чинної джерельної бази та показано її співвідношення з вимогами права ЄС (с.41 - 62 дисертації); підрозділу 1.2, в якому визначено поняття та правову природу біобанку як об'єкта цивільних правовідносин (с. 62 – 76 дисертації); а також із підрозділу 1.3, в якому аналізуються існуючі в іноземній доктрині класифікації біобанків та пропонується класифікація, що відповідатиме правовим реаліям України (с. 76 – 87 дисертації).

До Розділу 2 «Біологічні матеріали людського походження як об'єкти цивільних прав» увійшли три підрозділи, які послідовно розкривають проблеми: визначення поняття та видів біологічних матеріалів, а також їх співвідношення з поняттям анатомічних матеріалів та розмежування сфер їх правового регулювання (с. 91 - 109 дисертації); визначення правового режиму людських анатомічних/біологічних матеріалів як об'єктів цивільних правовідносин (с. 109 - 126 дисертації); а також питання пов'язані із особливостями реалізації права на зберігання та використання живого ембріона

та ембріофетальних матеріалів як об'єктів цивільних прав (с. 126 - 163 дисертації).

Про особливості правового статусу учасників відносин у сфері створення та використання біобанків за цивільним законодавством України можна дізнатися зі змісту Розділу 3 дисертації. Зокрема, аналізується правовий статус установи (управителя) біобанку у п. 3.1. (с. 169 – 200 дисертації), а також правовий статус донора у п. 3.2 (с. 200 - 237 дисертації) та пробантів та інших учасників дослідницької діяльності з використанням біобанків у п. 3.3 (с. 237-265).

Договору персонального зберігання біологічних матеріалів у біобанку як цілком новій для українського зобов'язального права договірній конструкції присвячено Розділ 4 дисертаційної праці. Авторка зосереджує увагу у чотирьох підрозділах на понятті, правовій природі та формі досліджуваного договору (с. 274 – 297 дисертації); на змісті договору персонального зберігання біологічних матеріалів, а саме його істотних умов (с. 297 – 317 дисертації); на правах та обов'язках сторін договору (с. 317 – 357 дисертації); на підставах та правових наслідках припинення даного договору (с. 357 – 381 дисертації).

Загалом, вдала побудова дисертаційного дослідження дозволила Н.М. Квіт не тільки здійснити всебічний аналіз теми, але і приділити увагу дискусійним питанням, з'ясувати прогалини у правовому регулюванні відносин у сфері створення та використання біобанків, запропонувавши одночасно своє бачення ефективних шляхів вирішення як методологічних, так і практичних проблем за темою дисертації. Авторка не оминає гострих дискусій, прагне чітко і недвозначно висловити власне бачення щодо окреслених проблем та шляхів їх вирішення, у підсумку це дозволяє Н.М. Квіт сформулювати ряд висновків дійсно докторського рівня, а сама праця дає уявлення про її авторку як про високоосвічену і толерантну у веденні наукової дискусії людину. Стиль дисертаційного дослідження вирізняється юридичною грамотністю, цілісністю, логічністю, легкістю сприйняття, а критика завжди залишається у межах конструктивності і змістової насиченості. Зазначене характеризує особистість самої дослідниці як високопрофесійного досвідченого спеціаліста.

Дисерантка використала значну кількість міжнародних правових актів і договорів, вітчизняну та іноземну спеціальну юридичну літературу, акти українського та іноземного цивільного законодавства та законодавство іншого галузевого спрямування, матеріали української, німецької судової практики та практики ЄСПЛ, здійснивши їх ґрунтовний аналіз (с. 411 - 454 дисертації).

Робота містить ряд додатків, які з великою імовірністю дозволять належним чином втілити ідеї авторки у життя. Окрім обов'язкового для згадування у роботі списку публікацій здобувача (Додаток А на с. 455 – 461 дисертації); робота доповнена Проектом Закону «Про дослідницьку діяльність із залученням людини та використанням біобанків» (Додаток Б на с. 462 - 494 дисертації).

Вищезазначене дозволило Н.М. Квіт повною мірою розкрити питання теми і досягти вагомих науково-теоретичних та практичних результатів, що є новими або містять ознаки наукової новизни.

Передусім слід у цілому підтримати концептуальний підхід здобувачки щодо здійснення комплексного теоретичного аналізу проблем, що виникають навколо біобанків, як об'єктів цивільних прав, визначено напрями вдосконалення законодавства у цій сфері з метою розв'язання важливої проблеми, пов'язаної з відсутністю у законодавстві України, норм, які б комплексно регулювали окреслені відносини та необхідністю адаптації вітчизняного цивільного законодавства до права Європейського Союзу (с. 29 дисертації).

Заслуговує на підтримку: вперше розроблене автором визначення біобанку як об'єкта цивільних правовідносин, що має подвійну правову природу внаслідок поєднання біологічного матеріалу, що має уречевлений характер та пов'язаних із ним персональних даних про особу, від якої він походить, в тому числі інформації про стан її здоров'я та генетичних даних. Запропоноване визначення біобанку охоплює приватну та публічну сфери аналізованих відносин та пропонується для включення до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим МОЗ України та у

підготовленому автором проєкті Закону «Про дослідницьку діяльність із залученням людини та використанням біобанків» (с. 30 дисертації).

Особливо слід відмітити тлумачення дисеранткою правового статусу пробантів, як суб'єктів, що передають свої біологічні матеріали для проведення наукових досліджень, а також жвавий інтерес викликає у зв'язку із відсутністю правового регулювання цієї сфери, уперше розроблений комплексний проєкт Закону «Про дослідницьку діяльність із залученням людини та використанням біобанків», завданням якого авторкою визначено формування межі допустимості таких досліджень та сприяння забезпечення високої якості, кваліфікованості та прозорості проведення досліджень із залученням людини (с.31 дисертації).

Аргументованими і в цілому належно доведеними є сформульовані автором позиції:

щодо доцільності правового регулювання та визначення змісту наявних у пробанта та дослідника, як учасників відносин зі створення та використання біобанків, взаємних прав та обов'язків з установою (управителем) біобанку (с. 31 дисертації);

щодо доцільності правового регулювання в межах спеціального закону питань подальшого використання з дослідницькою метою біологічних матеріалів та пов'язаних зі здоров'ям персональних даних, що дасть змогу сформувати правові рамки подальшого використання біологічного матеріалу та генетичних, як і негенетичних, пов'язаних зі здоров'ям персональних даних, а також правових наслідків відсутності згоди та інформування (с. 31 дисертації);

щодо визначеності автором правової природи договору персонального зберігання біологічних матеріалів як договору про надання послуг, у якому зберігання біологічного матеріалу для особистого чи родинного (некомерційного) використання є основною послугою (с. 32 дисертації);

щодо необхідності закріplення критеріїв належного зберігання біологічного матеріалу, а саме: «зберігання, яке забезпечить збереження структури, життєздатності та функціональної активності біологічного

матеріалу, що дасть можливість у майбутньому використовувати його з метою ауто- чи аллогенної трансплантації на вимогу замовника» (с. 32 дисертації).

Дисерантка не лише пропонує, але і детально пояснює свою думку у тексті дисертації, обґрунтовуючи висновки про обсяг відповідальності у випадку необережного чи необґрунтованого знищення чи іншого ушкодження, яке унеможливлює використання біологічного матеріалу та полягатиме не лише у відшкодуванні прямої шкоди (всіх виплат, зроблених за договором), але й передбачатиме необхідність відшкодування вартості альтернативного лікування, а також компенсації моральної шкоди (с. 32 дисертації).

Особливо слід відзначити обґрунтовану Н.М. Квіт уперше пропозицію щодо доповнення Цивільного кодексу України в структурі Глави 66 параграфу 3 «Спеціальні види зберігання» статтею 978¹ «Договір персонального зберігання біологічного матеріалу», у якій договір персонального зберігання біологічних матеріалів запропоновано визначити як договір, за яким установа (управитель) біобанку (зберігач) зобов'язується за плату надати послуги щодо зберігання біологічного матеріалу фізичній особі, від якої він був отриманий (замовника) на підставі добровільної поінформованої письмової згоди та зобов'язується на вимогу цієї особи повернути біологічний матеріал в стані, який придатний для подальшого особистого або родинного некомерційного використання і забезпечувати протягом дії договору належний захист персональних даних замовника (с. 32 дисертації).

Маємо також підстави зробити висновок, що практично усі положення, які удосконалені (с. 33 – 35 дисертації) і набули подальшого розвитку (с. 35 – 37 дисертації) у дисертаційному дослідженні Н.М. Квіт на рівні положень новизни і висновків до окремих розділів і всієї роботи (с. 489 – 410 дисертації), заслуговують на увагу, належно аргументовані і доведені у тексті дисертації, мають перспективи застосування як на доктринальному, так і на практичному рівні.

В цілому, пропозиції та висновки, які виносяться здобувачкою на захист (с. 29 – 37 дисертації), є новими або містять необхідний рівень новизни, сформульовані зрозуміло, а емпіричний і доказовий матеріал, що слугував

підґрунтам для їх формування, належно висвітлений в змісті дисертаційної роботи.

Окремо в якості позитивного моменту слід відмітити, що авторкою проведена ґрунтовна робота для того, щоб з'ясувати низку питань не правового, а медичного та етичного характеру. Це допомогло Н.М. Квіт з'ясувати і довести в дисертації специфіку розмежування сфери регулювання трансплантації та сфери збору та використання біологічних матеріалів, що входять до складу біобанків, а також вирішити складні з етичної точки зору питання у сфері репродуктивних відносин.

Водночас слід відзначити, що дисертаційне дослідження Н.М. Квіт містить ряд положень, які викликають полеміку, породжують дискусії і вимагають додаткової аргументації, або більш детальних змістовних пояснень.

1. Як здається, потребує більшої послідовності аргументація позиції дисерантки стосовно визначення правової природи персонального зберігання біологічних матеріалів. Зазначивши, що «правова природа даного договору може на перший погляд здатися дискусійним питанням», авторка категорично стверджує, що, на її думку, «це є однозначно договір про надання послуг» (с. 281).

Висновок стосовно характеристики договору персонального зберігання біологічних матеріалів, як різновиду договорів про надання послуг, заперечень, загалом, і не викликає. Однак далі авторка, не обмежившись цим, зазначає існування певного медичного забарвлення пов'язаних з цим правовідносин, властивого договорам про надання медичних послуг, і переходить до аналізу поняття медичної послуги. Врешті, її позиція зводиться до того, що специфіка договірних відносин в рамках цього договору також свідчить про те, що цей договір є змішаним, а не договором зберігання в чистому вигляді (с. 284).

Але, не обмежуючись цим, дисерантка ще далі робить остаточний висновок, що «За основу для визначення варто взяти поняття договору зберігання, оскільки це є головна послуга, а також мета укладення договору, та поняття кріоконсервації як методики, яка забезпечує таке зберігання та є невід'ємною частиною даного договору» (с. 296). Тобто, фактично повертається

до твердження, з якого починалася ця частина її дослідження, і до висновку, який вже тоді і там не викликає заперечень.

2. Некоректним виглядає вживання виразу «норми права, що регулюють біобанки як об'єкт цивільних правовідносин» (с. 29). Як здається, об'єктом цивільних відносин тут є не власне «біобанки», а відносини, що виникають у зв'язку зі створенням біобанків та їх використанням. Тим більше, що й сама авторка визначає об'єктом свого дослідження «суспільні відносини, у сфері створення та використання біобанків» (с. 27).

3. Не надто вдалим є найменування розділу 1.1. «Джерела правового регулювання створення і використання біобанків». На мою думку, дисертантка даремно проігнорувала багатозначність терміну «джерело» (котрий вона, до речі, й сама вживає у різних значеннях: форма права (с. 20, 41, 72, 135), джерело надходження чогось (с. 87, 196, 209), джерело інформації (124, 232)). Як здається, у контексті змісту розділу 1.1., найбільш прийнятним було б вести мову саме про «форми права».

4. У пункті 3) «елементів новизни» у Вступі потребує уточнення формулювання стосовно «суб'єктів відносин щодо створення та використання біобанків», оскільки з того, що там міститься, незрозуміло, про які саме відносини йдеться

5. Загалом достатньо чітко і ясно викладаючи матеріал свого дослідження, обґрутувуючи висновки, аргументуючи положення своєї дисертації тощо, дисертантка при формулюванні «елементів новизни» у Вступі часто-густо зловживає довгими реченнями, обтяженими дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами. Місцями одне речення розтягується на весь пункт новизни (с. 30-37), що потребує зусиль для відстеження зворотів думки авторки (за змістом цікавих і конструктивних)

Наведені зауваження носять переважно дискусійний характер, спрямовані на подальше дослідження, жодним чином не знижують загального позитивного враження від роботи, не впливають на високу оцінку її якості.

Спираючись на зміст основних положень дисертаційного дослідження Н.М. Квіт, можна зробити висновок про те, що сформульовані нею положення

новизни, висновки і пропозиції дозволили дисертантці достатньо повно розкрити обрану тему.

Стиль, форма, зміст рукопису свідчать про професійність авторки, схильність до глибокого наукового аналізу, вміння використовувати літературні, нормативні джерела, судову практику, формувати на їх основі власні теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

Основні авторські висновки та пропозиції дисертаційного дослідження Н.М. Квіт викладено у 41 публікації, з яких одна одноосібна монографія, 23 статті у фахових виданнях, у тому числі сім у іноземних виданнях, три колективні монографії, дві з яких іноземні – є опублікованими працями, які додатково відображають наукові результати дисертації, а чотирнадцять є опублікованими працями, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації за результатами наукових конгресів, науково – практичних конференцій, «круглих столів» вітчизняного та міжнародного рівня. Наведені публікації відображають зміст проведеного Н.М. Квіт наукового дослідження з достатньою повнотою.

Публікації дисертантки, так само як і автoreферат дисертації, анотація (с.2 – 12 дисертації) оформлені відповідно до встановлених МОН України вимог і повністю відображають основні положення, зміст та результати дисертаційного дослідження, причому автoreферат дисертації не містить положень, які не увійшли до змісту тексту самого дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження Н.М. Квіт пройшли належну апробацію: обговорювалися на засіданні Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики Національної асоціації адвокатів України (м. Київ, 19.06.2020 р.), на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України (м. Київ, 16.09.2020 р.), а також на численних науково – практичних конференціях, семінарах та інших наукових заходах.

Долучений до роботу у Додатку Б проект закону «Про дослідницьку діяльність із залученням людини та використання біобанків» слугує наглядним підтвердженням теоретичної і практичної цінності отриманих здобувачкою результатів.

Можемо також засвідчити практичне значення отриманих Н.М. Квіт результатів та перспективи подальших досліджень проблем приватноправового регулювання відносин у сфері створення та використання біобанків. Здобутки дисертаційного дослідження дійсно становлять внесок у теорію приватного права та містять окремі напрацювання та авторські розробки нових положень як доктринального, так і практичного значення, а результати дослідження можна використовувати з науково-дослідницькою метою, у практичній діяльності правового і медичного спрямування.

Підводячи підсумки, слід констатувати, що дисертація Наталії Михайлівни Квіт «Цивільно-правові форми створення та використання біобанків в Україні» є завершеною самостійною науковою працею, в якій містяться вагомі наукові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливу науково-прикладну проблему приватноправового регулювання відносин у сфері створення та використання біобанків, вирішують найбільш важливі теоретичні проблеми, пов'язані із визначенням сутності та особливостей такого регулювання, а також із формулюванням пропозицій щодо удосконалення національного цивільного законодавства та законодавства України у сфері медичної дослідницької діяльності.

Дисертація Наталії Михайлівни Квіт «Цивільно-правові форми створення та використання біобанків в Україні» виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН України, Порядку присудження наукових ступенів, затверженному Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка – Квіт Наталія Михайлівна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Є.О. Харитонов